

TEMIDA
2016, vol. 19, br. 3-4, str. 389-404
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1604389S
Pregledni rad
Priljeno: 21.8.2016.
Odobreno za štampu: 14.12.2016.

Internet piraterija i posledice po žrtve

MILJAN SAVIĆ*

NIKOLA M. PETROVIĆ

*N*akon što je razvoj tehnologije omogućio da se preko interneta vrše radnje koje predstavljaju povrede autorskog prava, analiza efekata internet piraterije na društveno blagostanje postala je predmet mnogobrojnih akademskih polemika. Glavne i najveće žrtve piraterije putem interneta jesu nosioci autorskog i srodnih prava, međutim, šteta koju im piraterija prouzrokuje potiče iz više izvora, teško ju je kvantifikovati i predstavlja samo deo ukupnih društvenih troškova piraterije. Međutim, postoje i druge kategorije žrtava, kao što su oni kojima je piraterijom ukaljano čast i koji trpe posledice u vidu negativnih emotivnih reakcija, gubitka posla, od kojih neki zbog toga izvrše suicid. Predmet ovog rada su efekti internet piraterije na žrtve ovog fenomena, a cilj analiza različitih direktnih i indirektnih posledica piraterije na žrtve i njihovu motivaciju za buduće stvaranje, kao i načina prevencije, sa posebnim osvrtom na Republiku Srbiju.

Ključne reči: internet, piraterija, žrtve, prevencija, Srbija.

Uvod

Zaštitom autorskog i srodnih prava prevashodno se štite imovinska i moralna prava stvaralaca. Stvaraocima je tim putem omogućeno slobodno raspolaganje autorskim delima i predmetima srodnih prava, te ostvarivanje prihoda od sopstvenog stvaralaštva. Istovremeno, treća lica se ograničavaju u korišćenju tuđih dela bez prethodne dozvole nosilaca prava i bez isplate

* Miljan Savić je doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.
E-mail: miljansavicbg@gmail.com.

Dr Nikola Petrović je docent na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i saradnik Viktimološkog društva Srbije. E-mail: nicholas.petrovic@gmail.com

naknade za takvo korišćenje i definišu se jasni kriterijumi i okolnosti pod kojima je besplatno korišćenje dozvoljeno i moguće. Glavni motiv za ovakav način uređenja oblasti autorskog prava jeste podsticanje budućeg stvaralaštva, te konsekvantno i uticaj na povećanje društvenog blagostanja. Drugim rečima, nemogućnost nosilaca autorskog ili srodnih prava da prisvoje odgovarajući prihod od sopstvenog stvaralaštva, kao i korišćenje dela na način kojim se povređuje njihov ugled i čast, može direktno uticati na njihovu motivaciju za buduće stvaranje, što bi moglo dovesti do pada proizvodnje ispod društveno poželjnog nivoa (Liebowitz, 2003).

Do tehnološkog napretka ostvarenog krajem dvadesetog i početkom dvadeset i prvog veka, termin „piraterija“ odnosio se samo na neovlašćeno iskorišćavanje autorskih dela ili predmeta srodnih prava u njihovom materijalnom formatu, neovlašćenim pribavljanjem takođe neovlašćeno umnoženih i distribuiranih fizičkih primeraka, odnosno kopija, autorskih dela i predmeta srodnih prava. Razvoj tehnologije omogućio je lakši, brži i jednostavniji način da proizvod putem interneta stigne do njegovog krajnjeg korisnika, potrošača. Međutim, glavna nuspojava ovakve tehnološke revolucije jeste stvaranje novih načina za radnje koje predstavljaju povredu autorskog ili srodnih prava – pirateriju putem interneta. Predmet ovog rada su efekti internet piraterije na žrtve ovog fenomena. S obzirom na to da je Republika Srbija sedma u svetu po broju korisnika piratskih posredničkih servisa,¹ cilj rada je analiza različitih direktnih i indirektnih posledica piraterije na žrtve i njihovu motivaciju za buduće stvaranje, kao i načina prevencije piraterije.

Zakon o autorskom i srodnim pravima Republike Srbije (u daljem tekstu: ZASP),² kao i Krivični zakonik Republike Srbije (u daljem tekstu: KZRS),³ ne poznaju termin „internet piraterija“. U čl. 199, st. 1-2 KZRS propisuje da neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava podrazumeva radnje koje se sastoje od neovlašćenog objavljivanja, snimanja, umnožavanja, ili na drugi način javnog saopštavanja autorskog dela ili predmeta srodnog prava, u celini ili delimično, a takođe i radnje stavljanja u promet ili držanja sa namerom stavljanja u promet neovlašćeno umnoženih ili neovlašćeno sta-

¹ Europe Has the Highest Online Piracy Rates, By Far. Dostupno na: <https://torrentfreak.com/europe-has-the-highest-online-piracy-rates-by-far-160801/>, stranici pristupljeno 7.8.2016.

² Službeni glasnik RS, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012 i 29/2016 – odluka US.

³ Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

vljenih u promet primeraka autorskog dela ili predmeta srodnog prava. Član 204 ZASP propisuje kako povredu autorskog i srodnih prava predstavlja svako neovlašćeno vršenje bilo koje radnje koju obuhvataju isključiva prava nosioca autorskog ili srodnog prava, kao i neplaćanje propisane ili ugovorene naknade i neizvršavanje drugih zakonom propisanih obaveza prema nosiocu autorskog ili srodnog prava. Činovi internet piraterije potpadaju pod navedeni širi okvir definisanja povreda autorskog i srodnih prava. Internet piraterija može se definisati kao nelegalno umnožavanje digitalnih dobara, softvera, digitalnih dokumenata, digitalnih audio zapisa i digitalnih video snimaka u bilo koju drugu svrhu osim čuvanja kopije i bez eksplicitne dozvole od i kompenzacije za vlasnika autorskih prava (Gopal i dr., 2004). Za potrebe ovog rada autori su osmislili definiciju polazeći od naših zakonskih propisa, pri čemu pod internet piraterijom podrazumevamo neovlašćeno iskorišćavanje autorskih dela ili predmeta srodnih prava, u njihovom elektronskom obliku, bez saglasnosti nosilaca tih prava, putem interneta, korišćenjem računara kao sredstva izvršenja. Dela koja se najčešće na ovaj način neovlašćeno čine dostupnim (objavljuju, odnosno distribuiraju) i preuzimaju preko interneta, jesu bilo kakva književna, naučna, muzička, kinematografska i televizijska dela, računarski programi, video igre i slično.

Ovakav vid nezakonitog ponašanja otežava i umanjuje mogućnosti nosilaca autorskog i srodnih prava da utiču na sopstvenu konkurentnost na tržištu, te umanjuje i prihod koji su u stanju da ostvare putem sopstvenog stvaralaštva. Stoga, postoji bojazan da bi to moglo umanjiti direktni finansijski podsticaj za dalje investiranje, odnosno buduće stvaranje, pa bi kvantitet, kvalitet i raznovrsnost stvaralaštva mogao da padne ispod društveno poželjnog nivoa (Wunsch-Vincent, 2013). Ne bi trebalo zanemariti ni činjenicu da, pored imovinskih prava, piraterija često dovodi i do povreda moralnih prava autora, neovlašćenom distribucijom dela na način kojim se vređa čast ili ugled samih autora, što može predstavljati faktor koji dodatno demotiviše stvaraoce da se bave stvaralaštvom.

Dosta toga je učinjeno na međunarodnom planu u cilju suzbijanja internet piraterije, (Janković, 2013), ali i na domaćem u poslednjih par godina (Prlja, Reljanović, Ivanović, 2012), pre svega donošenjem Zakona o autorskim i srodnim pravima, Zakona o potvrđivanju Konvencije o visokotehnološkom kriminalu⁴, kao i Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u borbi protiv

⁴ Službeni glasnik RS, br. 19/2009.

visokotehnološkog kriminala⁵. Kada su u pitanju kazne koje izvršio internet piraterije mogu snositi u Republici Srbiji, u članu 199, st. 1-3 KZRS propisana je novčana ili zatvorska kazna do tri godine za radnje neovlašćenog iskorišćavanja autorskog dela ili predmeta srodnog prava, dok, ako su ove radnje učinjene sa namerom pribavljanja imovinske koristi za sebe ili drugog, propisana zatvorska kazna iznosi između šest meseci i pet godina. Povreda moralnih prava autora uređena je članom 198 KZRS, kojim je, između ostalog, propisana novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci za neovlašćeno stavljanje u promet primeraka autorskog dela na način kojim se vređa čast ili ugled autora, a za ovo delo gonjenje je predviđeno na osnovu privatne tužbe oštećenog. Zakonom o autorskom i srodnim pravima takođe je propisana mogućnost nosilaca prava da svoja prava zaštite, pokušaju da nastalu štetu nadomeste i tako indirektno utiču na pad nivoa piraterije vođenjem građanskopravnih sporova protiv izvršilaca piraterije. Iako je internet piraterija samo jedan od mogućih vidova povrede nečijih autorskih ili srodnih prava, svakako je obuhvaćena navedenim zakonskim rešenjima. To potvrđuju i presude domaćih sudova u slučaju internet piraterije (Prlja, Reljanović, Ivanović, 2012).

Učesnici na tržištu internet piraterije

Učesnici na tržištu internet piraterije mogu biti svrstani u dve osnovne kategorije, pri čemu oni simultano deluju i reaguju na podsticaje stvorene delovanjem druge strane. Prva glavna grupacija jeste ona koja nanosi štetu, stvara troškove i utiče na motivacije za buduće stvaranje – izvršio internet piraterije, koji mogu biti kategorisani u tri grupe: posrednički (skladišni) servisi i njihovi vlasnici, snabdevači i krajnji korisnici. Uloga posredničkih servisa je stvaranje i omogućavanje platforme putem koje je moguće neovlašćeno objavljivati ili preuzimati primerke autorskih dela ili predmeta srodnih prava. Drugim rečima, ovakvi servisi ostvaruju profit posredovanjem, to jest, spajanjem nelegalne ponude i tražnje. Izvršio internet piraterije – snabdevači preko posredničkih servisa neovlašćeno, putem interneta, objavljuju primerke autorskih dela ili predmeta srodnih prava, dok ih izvršio internet piraterije – krajnji korisnici, preko i pomoću ovih servisa, neovlašćeno umnožavaju i preuzimaju na sopstveni računar. Postoje znatne distinkcije u različitim državama kada su u pitanju predviđene kazne

⁵ Službeni glasnik RS, br. 61/2005 i 104/2009.

za snabdevače i krajnje korisnike. Dok snabdevači u većini država, najčešće, krivično odgovaraju, u onim državama čiji propisi predviđaju da je preuzimanje neovlašćeno objavljenog sadržaja putem interneta protivzakonito, žrtve piraterije, najčešće, pokreću građanskopravne sporove protiv krajnjih korisnika, radi naknade štete koja im je prouzrokovana (Ganc, Ročester, 2007).

Druga grupacija jesu upravo žrtve piraterije, odnosno grupacija koja trpi štetu, ulaže resurse radi njenog otklanjanja i koja, potencijalno, stvara manji broj dela u budućnosti nego što bi to bio slučaj da piraterija nije moguća, zatim lica kojima je ukaljana čast kao i oni koji, eventualno, potpuno odustaju od budućeg stvaralaštva – nosioci autorskog i srodnih prava.⁶

Šteta za žrtve piraterije

Prva grupa društvenih troškova⁷ koje prouzrokuje internet piraterija jeste šteta naneta žrtvama, nosiocima prava, koja se inicijalno manifestuje u smanjenju prihoda koji ova lica ostvaruju sopstvenim stvaralaštvom. Šteta i troškovi prouzrokovani kao posledica piraterije preko interneta, po svojim karakteristikama, znatno se razlikuju od štete koja nastaje nekadašnjim vidom piraterije – piraterijom materijalnih primeraka, kao i, generalno govoreći, od štete prouzrokovane drugim nezakonitim radnjama (npr. štete prouzrokovane krađom automobila).

Krađa materijalne stvari (npr. automobila) lišava vlasnika automobila korisnosti radi koje je automobil i pribavio i ona je preraspodeljena na izvršioca krađe. Drugim rečima, automobil više ne poseduje i ne može da koristi njegov prvobitni vlasnik, jer je on sada u posedu izvršioca krađe. Kada je u pitanju

⁶ Pored nosilaca prava i pirata, važni učesnici na tržištu internet piraterije su i pravosuđe i policija koji dovode do otkrivanja i kažnjavanja pirata, u svrhu prevencije. Važan učesnik su, takođe, i pružaoci usluga pristupa internetu koji predstavljaju izvore podataka o osumnjičenim piratima, kako bi nosioci prava podnošenjem tužbi pokušali da ostvare naknadu štete koja im je piraterijom prouzrokovana.

⁷ Društveni troškovi koje piraterija može prouzrokovati nisu ograničeni samo na direktne žrtve piraterije, odnosno nosioce prava. U ukupne društvene troškove takođe treba svrstati i troškove samih pirata (npr. troškovi tehnološkog opismenjanja kako bi bili sposobni za bavljenje piraterijom), troškove privatne kao i krivičnopravne zaštite (otkrivanja i kažnjavanja pirata i izvršenja kazne, kao i naknade štete koja je prouzrokovana žrtvama). Da piraterija nije moguća, ovi resursi bi bili investirani u aktivnosti koje stvaraju novu vrednost u jednom društvu, te stoga i ove troškove treba uvrstiti u ukupni društveni trošak piraterije.

neovlašćeno umnožavanje, objavljivanje i pribavljanje primeraka dela putem interneta, nosioci prava i dalje ostaju u posedu sopstvenih originalnih primeraka i mogu ih koristiti. Dakle, njihova distribucija je i dalje moguća, stoga oni i dalje mogu ostvarivati prihod, dok je istovremeno, za pojedince koji su ove primerke neovlašćeno pribavili, stvorena nova vrednost. Drugim rečima, primerke autorskih dela i predmeta srodnih prava u elektronskom formatu, suštinski, mogu simultano koristiti i nosilac prava i izvršilac piraterije.

To komplikuje, ali ne menja suštinu pozicije nosilaca prava kao žrtava i ne znači da im internet piraterija ne stvara štetu i troškove, već samo da je takvu štetu teže definisati i kvantifikovati. Stvaranje vrednosti za nove korisnike omogućeno internet piraterijom, na prvi pogled bez gubitka po nosioce prava, ipak je praćeno gubitkom, štetom i troškovima žrtava. Gubici su prouzrokovani i manifestuju se padom tražnje za originalnim primercima dela. Određen broj potrošača koji bi, da piraterija nije moguća, platili tržišnu cenu primeraka, sada ih nabavljaju na nezakonit način, bez isplate njihove tržišne cene. Stoga, gubitak nosilaca autorskog i srodnih prava, zapravo, predstavlja izmaklu dobit, smanjenje budućih prihoda koje bi prisvojili i uživali da su pirati platili tržišnu cenu i delo pribavili na legalan način.

Konkretnu štetu koju piraterija stvara izrazito je teško kvantifikovati, posebno imajući u vidu prethodno navedene specifične karakteristike piraterije autorskih dela u elektronskom formatu. Problematika kvantifikovanja svodi se na nesaglasnost prilikom pretvaranja određene stope piraterije, odnosno broja neovlašćeno preuzetih primeraka putem interneta u njihov monetarni ekvivalent korišćenjem tržišne cene neovlašćeno preuzetih primeraka.

Tokom godina, različita istraživanja polazila su od pretpostavke postojanja jedinične stope supstitucije, tako da se za svakog ispitanika koji je neovlašćeno preuzeo primerak autorskog dela preko interneta pretpostavljalo da bi bio spreman da plati tržišnu cenu, da piraterija nije bila moguća (Zentner, 2006). Glavna kritika ovakvom načinu računanja štete polazi od pretpostavke da, u slučaju da piraterija nije moguća, pirati ne bi nužno platili tržišnu cenu svih primeraka koje su, posredstvom piraterije, neovlašćeno pribavili bez plaćanja, na primer, zbog nedostatka sredstava (Fink, Maskus, Qian, 2010). Sa druge strane, određeni procenat neovlašćeno preuzetih primeraka autorskih dela i predmeta srodnih prava, svakako, predstavlja supstitut za originalne primerke na tržištu, odnosno prouzrokuje pad tražnje za originalnim primercima.

Studija „Ekonomski doprinos industrija zasnovanih na autorskom i srodnim pravima u Republici Srbiji“, u izdanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu (WIPO), utvrdila je da se u periodu između 2008. i 2012. godine smanjio broj izdatih književnih dela za 11%, dok je 2012. godine broj izdatih muzičkih albuma bio duplo manji u odnosu na broj albuma koji su izdati 2009. godine. Navedene podatke nije moguće direktno povezati sa piraterijom putem interneta. Međutim, kako je navedeno u WIPO studiji, rasprostranjenost piraterije i slaba primena zakona predstavljaju barijeru ulasku na tržište novim autorima i otežavaju razvoj određenih tržišta, te je o negativnom uticaju i značaju piraterije moguć posredan zaključak (Radulović, Popović, Aleksić, 2014). I, na osnovu podataka izveštaja za 2014. godinu Alijanse za poslovni softver (eng. *Business Software Alliance*), u kojem je istaknuto da je u Republici Srbiji 2013. godine tržišna vrednost neovlašćeno pribavljenih računarskih programa iznosila 70 miliona američkih dolara,⁸ moguće su samo posredne procene, jer navedeni podaci obuhvataju i pirateriju preko interneta i pirateriju sadržaja u materijalnom formatu (BSA Global Software Survey, 2014). Šteta i troškovi direktnih žrtava piraterije ne svode se samo na izmakli profit nosilaca prava. Na primer, u slučaju filmskog studija i proizvodnje i distribucije određenog filmskog dela, piraterija može dovesti i do stvaranja žrtava u vidu otpuštenih radnika, zbog činjenice da studio ostvaruje manji profit nego što bi to bio slučaj da piraterija nije moguća.

Dodatni, „indirektni“ troškovi zapravo jesu i troškovi privatne zaštite od piraterije, koje, uglavnom, snose nosioci prava. Oni su, u velikom broju slučajeva, kao direktna posledica piraterije, primorani da ulažu sopstvene resurse na mere privatne zaštite ne bi li pokušali da spreče sopstveni budući gubitak. Ovi resursi bi, da piraterija nije moguća, bili iskorišćeni za stvaranje nove vrednosti u jednom društvu. Ovakve mere podrazumevaju razne tehnološke načine zaštite dela.⁹ Upotreba tehnoloških mera nije znatno otežala, niti eliminisala, neovlašćeno umnožavanje i pribavljanje autorskih dela i predmeta srodnih prava putem interneta, ali jeste dovela do ograničavanja načina na koji potrošači mogu koristiti svoje legalno pribavljene primerke (Novos, Waldman, 2013). To može dovesti do dodatnog pada tražnje za originalnim primer-

⁸ 2011. godine, ta vrednost je iznosila 104 miliona američkih dolara.

⁹ Jedno od najzastupljenijih tehnoloških rešenja stvorenih kao reakcija na razvoj internet piraterije, jeste upravljanje digitalnim pravima (eng. digital rights management – DRM). DRM predstavlja mehanizam za kontrolu umnožavanja i određivanje i kontrolisanje preko kojih uređaja određeni proizvod može biti korišćen.

cima dela, nezavisno od pada tražnje koji prouzrokuje piraterija, što predstavlja još jedan potencijalni način stvaranja indirektno štete žrtvama piraterije, dodatnim gubitkom prihoda.

Ostali troškovi koje piraterija prouzrokuje žrtvama jesu i troškovi otkrivanja pirata kao potencijalnog načina ostvarivanja naknade štete. Resursi se ulažu i u nadgledanje aktivnosti na internetu, kako bi se, u slučaju otkrivanja neovlašćeno objavljenih primeraka dela, relevantnom subjektu prosledio zahtev za njihovo uklanjanje.¹⁰ Dodatne troškove stvaraju i uklanjanje posredničkih servisa sa interneta, kao i inicijative u okviru kojih bi pružaoci usluga pristupa internetu svojim korisnicima onemogućili pristup ovakvim servisima.

Međutim, i ljudi koji nisu stvarali delo sa ciljem ostvarivanja profita mogu postati žrtve piraterije, kada su npr. u pitanju amaterski pornografski filmovi. Uz današnje mogućnosti hakera, snimci vrlo lako mogu biti i ukradeni i neovlašćeno objavljeni, a tražnja za ovakvim tipom sadržaja naročito raste u slučaju da su učesnici snimaka poznate ličnosti. Ovakvi filmovi mogu završiti na internetu, gde ih, nakon toga, izvršioci piraterije – snabdevači mogu dodatno širiti i po drugim sajtovima distribuirati, a izvršioci piraterije – krajnji korisnici mogu ih neovlašćeno preuzimati na sopstveni računar, a to može stvoriti ozbiljne, ponekad i neotklonjive, posledice po ugled snimljenih osoba. Ova vrsta internet piraterije „skandala“ je posebno izražena na Filipinima (Mangahas, 2014). Stoga, žrtve piraterije ne moraju biti samo oni pojedinci koji imaju novčane gubitke, već i oni kojima može biti ukaljana čast, na naveden ili bilo koji drugi način. Slučajevi sa piratizovanim erotskim sadržajem čiji akteri nisu želeli da njihov film postane javan i dostupan svima, a napravili su autorsko delo koje taj intimni život prikazuje, dobar su primer da posledice piraterije po žrtve, takođe, mogu biti i psihološke i socijalne prirode, poput osećanja sramote, osećanja manje vrednosti (Smith i dr., 2002), odbacivanja od strane drugih ljudi, pa čak i gubitka posla (Levendowski, 2014). Neke žrtve su menjale imena, škole koje pohađaju, a neke su izvršile suicid (Franks, 2013).

Na kraju, ne treba zanemariti ni činjenicu da piraterija može stvarati troškove i samim izvršiocima piraterije, koji mogu postati žrtve zato što su preuzeli materijal koji sadrži *spyware* ili *malware* programe, odnosno viruse koji kvare kompjuterski sistem ili krađu podatke, na primer, o kreditnim karticama.

¹⁰ Na primer, Google nedeljno prima više od četiri miliona zahteva za uklanjanje neovlašćeno objavljenog sadržaja, odnosno uklanjanje internet adresa na kojima se taj sadržaj nalazi. Dostupno na: <https://docs.google.com/file/d/0BwxyRPFduTN2dVFqYmI5UENUeUE/edit>, stranici pristupljeno 6.8.2016.

I ovakvu vrstu troškova trebalo bi uračunati prilikom analize troškova koje piraterija stvara u okviru jednog društva.

Da li piraterija smanjuje podsticaj za buduće stvaranje?

Činjenica da pojedinci reaguju na podsticaje pruža interesantan uvid u motivacije stvaralaca za buduće stvaranje, imajući u vidu da će, gotovo izvesno, doći u situaciju da postanu žrtve piraterije. Kao što je navedeno, jedna od osnovnih funkcija zaštite autorskog i srodnih prava jeste pružanje podsticaja za inovaciju i stvaranje novog budućeg sadržaja (Oberholzer-Gee, Strumpf, 2010). Ali, nesporno je da potrošačko supstituisanje legalnog tržišta nelegalnim, besplatnim alternativama, može dovesti do umanjenja legalne tražnje (Waldfogel, 2011). Otežano ostvarivanje prihoda nosilaca prava prouzrokovano piraterijom, teorijski, može dovesti do promena kvantiteta i kvaliteta budućih dela, te smanjenja društvenog blagostanja (Danaher, Smith, Telang, 2013). Kao posledica, nosioci prava, odnosno žrtve, kao i potencijalni stvaraloci, potencijalne žrtve, više nemaju podsticaj da investiraju resurse u stvaralaštvo, pretpostavljajući da će veliki broj ljudi sadržaj koji stvore pribaviti bez isplate njegove tržišne cene, kao i da će morati da ulažu dodatne resurse radi zaštite sopstvenog stvaralaštva.

Nažalost, nije moguće analizirati i proceniti koja dela bi bila stvorena u odsustvu piraterije, te je gotovo nemoguće izmeriti njen štetni uticaj na buduću tržišnu ponudu, odnosno na motivisanost za buduće stvaranje. Za sada ne postoje jasni dokazi da je prethodni rast nivoa piraterije značajno uticao na investiranje resursa i kvantitet stvorenog autorskog sadržaja (Oberholzer-Gee, Strumpf, 2010; Waldfogel, 2011; Masnick, Ho, 2012; Masnick, Ho, 2013; Novos, Waldman, 2013), kao ni na sam kvalitet (Waldfogel, 2012).

Trebalo bi napomenuti da je sadržaj za kojim postoji najveća legalna tražnja i koji generiše najveće prihode autorima, najčešće, takođe, sadržaj za kojim postoji najveća nelegalna tražnja.¹¹ Drugim rečima, sadržaj koji omogućava naredni ciklus investiranja resursa u stvaranje novih, budućih autorskih dela i predmeta srodnih prava jer generiše najveći prihod, potencijalno

¹¹ Na primer, svake godine najčešće neovlašćeno preuzimana filmska dela takođe su i dela koja ostvaruju najveće bioskopske prihode. Dostupno na: <http://torrentfreak.com/top-10-most-pirated-movies-of-2011-111223/>, stranici pristupljeno 7.8.2016.

istovremeno stvara i najveći gubitak prihoda, nanosi najveću štetu i troškove žrtvama piraterije (Huygen i dr., 2009). Imajući u vidu navedeno, svaki pojedinac će biti različito motivisan na buduće stvaranje, u skladu sa različitim podsticajima na koje reaguju i u odnosu na koje donose sopstvene odluke.

Međutim, čak i kada profita nema, piraterija može uticati na motivaciju za stvaranje. Dobar primer dolazi baš sa naših prostora i ima veze sa internet sajtom „Prijevodi-Online“, koji se bavi stvaranjem srpsko-hrvatskih prevoda (titlova), uglavnom piratizovanih, serija i filmova. Prevodioci, koji svoje prevode stvaraju kako bi ljudima koji strane jezike ne poznaju dovoljno omogućili da prate serije i gledaju filmove, bez ikakve novčane nadoknade, stupili su u štrajk i prestali sa stvaranjem prevoda, zato što su titlovi koje su pravili bili piratizovani od strane konkurentskog sajta agregatora titlova, pa čak i od strane kablovskih televizija, uz prekrajanje potpisa pravih autora prevoda.¹²

Ipak, može se pretpostaviti i da će veliki broj ljudi nastaviti da stvara dela, posebno oni koji uživaju u tome, zato što su intrinzički motivisani za to, bez obzira na profit koji potencijalno gube (Yung, 2009).

Prevenција internet piraterije

Borba protiv internet piraterije podrazumeva višestruk i sveobuhvatan pristup, uz istovremenu primenu niza mera.¹³ Razlike u pravnim sistemima, u uloženim resursima i razni drugi relevantni faktori dovode do različitih efekata mera prevencije na nivo piraterije.

Krivičnopravna zaštita predstavlja glavni način prevencije u većini država i podrazumeva kažnjavanje, uglavnom putem novčanih ili zatvorskih kazni, a u specifičnim situacijama, takođe, i onemogućavanjem izvršioca piraterije da pristupi internetu u određenom vremenskom periodu, što se u Republici Srbiji još uvek ne primenjuje. Navedene mere imaju za cilj prevenciju (specijalnu i generalnu), odnosno odvratanje (potencijalnih) izvršilaca piraterije od bavljenja piraterijom, umanjevanjem očekivane korisnosti koju mogu ostvariti. Pojednostavljeno, pretpostavka je da će nivo piraterije zavisiti od procene

¹² O štrajku na sajtu za prevodioce videti na internet strani: <http://www.prijevodi-online.org/vijesti/view/168/osam-mjeseci-kasnije>, stranici pristupljeno 7.8.2016.

¹³ U ovom radu dat je prikaz najosnovnijih mera prevencije radi ilustrovanja značaja prevencije po žrtve piraterije, a naročito po društveno blagostanje.

očekivane vrednosti kazne, izražene kao proizvod verovatnoće da će kazna biti primenjena, i visine kazne koju potencijalni prestupnik može snositi (Cooter, Ulen, 2007), ali i drugih faktora koje (potencijalni) prestupnici uzimaju u obzir prilikom donošenja odluke o bavljenju piraterijom.

Republika Srbija predstavlja odličan primer značaja verovatnoće primene kazne kada je u pitanju prevencija. U Republici Srbiji su u periodu od 2006. do 2013. godine podnete 353 krivične prijave zbog internet piraterije (pri čemu je bilo 178 presuda)¹⁴ i to uglavnom protiv pirata snabdevača,¹⁵ uz činjenicu da ovi slučajevi nisu bili medijski praćeni. Međutim, pošto se krajnji korisnici koji preuzimaju neki sadržaj sa interneta ne kažnjavaju, onda je logično da se takva vrsta piraterije neće smanjiti sve dok postoje izgledi da je korist koju ostvaruju neovlašćenom distribucijom ili preuzimanjem tuđeg autorskog dela veća od verovatnoće da budu otkriveni i kažnjeni.

S jedne strane, povećanje verovatnoće da će prestupnik biti otkriven, osuđen i kažnjen, stvara različite troškove koji mogu biti izrazito visoki (troškovi policije, pravosuđa), dok povećanje visine kazne (bilo novčane, bilo zatvorske), prouzrokuje gotovo zanemarljiv trošak (Cooter, Ulen, 2007), te je jasno zašto je politika zakonodavaca u različitim državama takva da je akcenat na odvracanju pirata visokim propisanim i zaprećenim kaznama sa tendencijom da kazne u budućnosti budu još više. Međutim, ostaje pitanje pravičnosti mogućeg dispariteta između same kazne i težine piraterije kao krivičnog dela. Takođe je neophodno postaviti pitanje opravdanosti povećavanja visine propisanih kazni u onim situacijama u kojima je verovatnoća otkrivanja pirata i dalje niska (posebno sa tehnologijom sakrivanja IP adresa i dinamičkim IP

¹⁴ Videti: Vukosavljević, Despotović, 2013. Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/268054/Pirati-preko-sajtova-prodaju-robu>, stranici pristupljeno 15.10.2016.

¹⁵ Služba za borbu protiv organizovanog kriminala podnela je krivičnu prijavu protiv osobe koja je putem interneta objavila piratsku kopiju filma „Turneja“. Dostupno na: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=11&dd=12&nav_id=328394, stranici pristupljeno 8.8.2016. Krivične prijave takođe su podnete protiv dve osobe zbog sumnje da su izvršili krivično delo neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela, postavljanjem filma „Montevideo, Bog te video“ na internet, a trećoj osobi osumnjičenoj za umnožavanje i postavljanje istog filma na internet, određen je pritvor u trajanju od osam dana. *EIC Newsletter*. Dostupno na: http://www.zis.gov.rs/upload/documents/newsletter/Newsletter%208_eng_web.pdf, stranici pristupljeno 8.8.2016. Podnete su 22 krivične prijave protiv vlasnika internet portala koji su bez dozvole objavljivali muziku. *Obračun sa piraterijom*, RTS. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/magazine/ci/story/421/muzika/1699213/obracun-sa-piraterijom.html>, stranici pristupljeno 15.10.2016.

adresama) ili, u slučaju Republike Srbije, takva da gotovo da ni ne utiče na nelegalnu ponudu, a ni tražnju.

Iako iziskuje investiranje resursa, uticanjem na povećanje verovatnoće otkrivanja i primene kazne, teoretski, raste i očekivana vrednost koju pirati pridaju kazni, a samim tim se umanjuje njihova ukupna očekivana korisnost koja bi mogla biti ostvarena nezakonitim radnjama (Becker, 1968), te verovatnoća otkrivanja i primene kazne igra važnu ulogu prilikom odvratanja pirata. Deo prestupnika bi smanjio frekventnost nedozvoljenih aktivnosti, dok deo potencijalnih sa takvim aktivnostima ne bi ni otpočeo jer ne bi imao adekvatan podsticaj (Cooter, Ulen, 2007). Pad nivoa piraterije, koji ovim putem može biti postignut, može da podstakne stvaraoce za investiranje u nova autorska dela i dovede do raznovrsnije ponude, jer bi dotadašnje žrtve piraterije, teoretski, mogle da ostvare veći prihod, njihovi troškovi zaštite od piraterije bi se smanjili, te bi i njihova motivacija za buduće stvaranje bila veća.

Umesto zaključka

Internet piraterija predstavlja značajnu pretnju nosiocima autorskog i srodnih prava i utiče na njihovu mogućnost da prisvoje prihod od sopstvenog stvaralaštva. Iako se razlikuju od žrtava drugih krivičnih dela i prekršaja, načinom na koji su pogođeni i posledicama koje trpe, žrtve internet piraterije se svakako mogu klasifikovati kao žrtve. Ukoliko žele da steknu veći profit ili da sačuvaju svoje delo iz nekih drugih razloga, žrtve će, svakako, biti prinuđene na gubitak novca koje će uložiti u zaštitu svog dela. Ipak, zaštita autorskih prava nije motivisana samo izgledima da se stekne veći profit, već je tu uključen i uticaj emotivnih, moralnih i drugih faktora. Ova analiza je pokazala da je u Republici Srbiji potrebno još sličnih istraživanja, posebno vezanih za motivisanost samih pirata za njihovo ponašanje. Posebno značajna tema budućih istraživanja jeste i pitanje da li povećanje legalne dostupnosti i pogodnosti pribavljanja i korišćenja primeraka autorskih dela i predmeta srodnih prava, odvrća one pojedince koji su se bavili piraterijom jer tržište legalne ponude nije ispunjavalo različite uslove od kojih je zavisila njihova tražnja. Umesto dosadašnjih mera prevencije koje su imale mali ili kratkoročni efekat, ovakve analize mogu dovesti do adekvatnijih i efikasnijih mera, te značajnijeg odvratanja pirata i pada nivoa piraterije. Nadamo se da će ovaj rad inspirisati druge slične analize, u ovoj kod nas, nedovoljno istraženoj oblasti.

Literatura

Becker, G. (1968) Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*, 2, str. 169-217.

Cooter, R., Ulen, T. (2007) *Law and Economics*. Boston, San Francisco: Addison Wesley.

Danaher, B., Smith, M., Telang, R. (2013) Piracy and Copyright Enforcement Mechanisms. U: J. Lerner, S. Stern (ur.) *Innovation Policy and the Economy*, vol. 14. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, str. 25-61.

Ganc, Dž., Ročester, Dž. (2007) *Pirati digitalnog doba*. Beograd: Klio.

Gopal, R., Sanders, G., Bahattacharjee, S., Agraw, M., Wagner, S. (2004) A Behavioral Model of Digital Music Piracy. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 14, str. 89-105.

Janković, D. (2013) Međunarodna zaštita prava intelektualne svojine. *Međunarodni problemi*, 4, str. 509-536.

Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

Liebowitz, S. (2003) Back to the Future: Can Copyright Owners Appropriate Revenues in the Face of New Copying Technologies? U: W. Gordon, R. Watt (ur.) *The Economics of Copyright: Developments in Research and Analysis*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, str. 1-25.

Levendowski, A. (2014) Using Copyright to Combat Revenge Porn. *NYU Journal of Intellectual Property & Entertainment Law*, 3, str. 422-446.

Mangahas, M. (2014) DVD Piracy as Alternative Media: The Scandal of Piracy, and the Piracy of "Scandal" in the Philippines, 2005–2009. *Kasarinlan: Philippine Journal of Third World Studies*, 1, 109-139.

Novos, I., Waldman, M. (2013) Piracy of Intellectual Property: Past, Present, and Future. *Review of Economic Research on Copyright Issues*, 2, str. 1-26.

Oberholzer-Gee, F. Strumpf, K. (2010) File Sharing and Copyright. U: J. Lerner, S. Stern (ur.) *NBER Innovation Policy and the Economy*. Chicago: University of Chicago Press, str. 19-55.

Prlja, D., Reljanović, M., Ivanović, Z. (2012) *Internet pravo*. Beograd: Institut za uporedno pravo.

Smith, R., Webster, J., Parrott, W., Eyre, H. (2002) The Role of Public Exposure in Moral and Nonmoral Shame and Guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, str. 138-159.

Waldfoegel, J. (2012) Copyright Protection, Technological Change, and the Quality of New Products: Evidence from Recorded Music since Napster. *Journal of Law and Economics*, 4, str. 715-740.

Yung, B. (2009) Reflecting on the common discourse on piracy and intellectual property rights: A divergent perspective. *Journal of Business Ethics*, 1, str. 45-57.

Zakon o autorskom i srodnim pravima Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012 i 29/2016.

Zakon o potvrđivanju Konvencije o visokotehnološkom kriminalu, Službeni glasnik RS, br. 19/2009.

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u borbi protiv visokotehnološkog kriminala, Službeni glasnik RS, br. 61/2005 i 104/2009.

Zentner, A. (2006) Measuring the Effect of Music Downloads on Music Purchases. *Journal of Law and Economics*, 1, str. 63-90.

Internet izvori

B92, *Krivična prijava zbog piraterije*. Dostupno na: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=11&dd=12&nav_id=328394, stranici pristupljeno 8.8.2016.

BSA Global Software Survey (Business Software Alliance, The Compliance Gap) (2014). Dostupno na: <http://globalstudy.bsa.org/2013/index.html>, stranici pristupljeno 6.8.2016.

EIC Newsletter. Dostupno na: http://www.zis.gov.rs/upload/documents/newsletter/Newsletter%208_eng_web.pdf, stranici pristupljeno 8.8.2016.

Europe Has The Highest Online Piracy Rates, By Far. Dostupno na: <https://torrentfreak.com/europe-has-the-highest-online-piracy-rates-by-far-160801/>, stranici pristupljeno 7.8.2016.

Fink, C., Maskus, K., Qian, Y. (2010) The Economic Effects of Counterfeiting and Piracy: A Literature Review. *World Intellectual Property Rights Organization Policy Paper*, Advisory Committee on Enforcement: Sixth Session. Dostupno na: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/enforcement/en/wipo_ace_6/wipo_ace_6_7.pdf, stranici pristupljeno 7.8.2016.

Franks, M. A. (2013) *Adventures in Victim Blaming: Revenge Porn Edition*. Dostupno na: <https://concurringopinions.com/archives/2013/02/adventures-in-victim-blaming-revenge-porn-edition.html>, stranici pristupljeno 7.8.2016.

How Google Fight Piracy. Dostupno na: <https://docs.google.com/file/d/0Bwxy-RPFduTN2dVFqYml5UeUE/edit>, stranici pristupljeno 6.8.2016.

Huygen, A., Rutten, P., Huveneers, S., Limonard, S., Poort J., Leenheer, J., Janssen, K., van Eijk, N., Helberger, N. (2009) Ups and Downs: Economic and Cultural Effects of File Sharing on Music, Film and Games, *TNO report 34782*. Dostupno na: <http://www.ivir.nl/publicaties/download/235>, stranici pristupljeno 7.8.2016.

Masnick, M., Ho, M. (2012) *The Sky is Rising*. Dostupno na: <https://www.techdirt.com/skyisrising/>, stranici pristupljeno 7.8.2016.

Masnick, M., Ho, M. (2013) *The Sky is Rising Regional Study*. Dostupno na: <https://www.techdirt.com/skyisrising2/>, stranici pristupljeno 7.8.2016.

Obračun sa piraterijom (17. septembar, 2014), RTS. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/magazine/ci/story/421/muzika/1699213/obracun-sa-piraterijom.html>, stranici pristupljeno 15.10.2016.

Radulović, B., Popović, D., Aleksić, D. (2014) The Economic Contribution of the Copyright-Based Industries in Serbia. *National Studies on Assessing the Economic Contribution of the Copyright-Based Industries: Creative Industries Series No. 8*, World Intellectual Property Organization. Dostupno na: <http://www.fren.org.rs/sites/default/files/WIPO%20STUDY%20SERBIA.pdf>, stranici pristupljeno 6.8.2016.

Top 10 most Pirated Movies of 2011. Dostupno na: <http://torrentfreak.com/top-10-most-pirated-movies-of-2011-111223/>, stranici pristupljeno 7.8.2016.

Vukosavljević, D., Despotović, S. (2013) *Pirati preko sajtova prodaju robu* (Politika, 25. 8.2013). Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/268054/Pirati-preko-sajtova-prodaju-robu>, stranici pristupljeno 15.10.2016.

Waldfoegel, J. (2011) Bye, Bye, Miss American Pie? The Supply of New Recorded Music since Napster. *NBER Working Paper No. 16882*. Dostupno na: <http://www.nber.org/papers/w16882>, stranici pristupljeno 6.8.2016.

Wunsch-Vincent, S. (2013) The Economics of Copyright and the Internet: Moving to an Empirical Assessment Relevant in the Digital Age. *Economic Research Working Paper No. 9, WIPO Economics & Statistics Series, 2*. Dostupno na: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_econstat_wp_9.pdf stranici pristupljeno 8.8.2016.

MILJAN SAVIĆ*

NIKOLA M. PETROVIĆ

Internet Piracy and Consequences for Victims

After the evolution of technology made it possible to perform actions via the Internet that constitute copyright violations, the analysis of the effects of internet piracy on social welfare became the subject of academic polemics. The main and the biggest victims of Internet piracy are the holders of copyright and related rights, however, the damage that piracy causes them comes from multiple sources, is difficult to quantify and is only a part of the total social cost of piracy. However, there are other categories of victims, such as those whose honor was besmirched as a result of piracy, and who suffer the consequences in the form of negative emotional reactions, loss of job as well as those who subsequently commit suicide. The object of this paper is to describe the effects of internet piracy on the victims of this phenomenon, and the goal is the analysis of the various direct and indirect effects of piracy on victims and their motivation for future creation, as well as analysis of prevention measures, with special emphasis on the Republic of Serbia.

Keywords: internet, piracy, victims, prevention, Serbia.

* Miljan Savić is a PhD student at the Faculty of Law, University of Belgrade.
E-mail: miljansavicbg@gmail.com.

Dr Nikola Petrović is assistant professor at the Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade and associate of the Victimology Society of Serbia.
E-mail: nicholas.petrovic@gmail.com.